

Tabakspijpenmakers in Amsterdam. Enkele aanvullingen uit de poorterboeken

Bert van der Lingen (bertvanderlingen@tabakspijp.nl)

Enkele jaren geleden vond ik in de Amsterdamse generale poorterboeken na 1655, die toegankelijk zijn via papieren klappers, enkele namen van onbekende tabakspijpenmakers, of waarvan de gegevens aanvullend zijn met betrekking tot de bekende informatie. De poorterboeken uit de periode voor 1655 zijn inmiddels digitaal toegankelijk gemaakt en in te zien via de website van het Stadsarchief Amsterdam.

Een poorter is een burger die het recht verworven had om binnen de poorten van een stad te wonen. Hierbij verkreeg hij toegang tot de privileges en voorrechten van de stad. Er moest een som geld betaald worden om te bewijzen dat hij niet armlastig was en in eigen onderhoud kon voorzien. Rond het midden van de zeventiende eeuw kostte het poorterschap in Amsterdam vijftig gulden. Velen konden dat bedrag niet opbrengen waarna in 1668 werd toegestaan dat men zonder poorter te zijn een ambacht mocht uitoefenen. In de poorterboeken worden drie soorten poorters onderscheiden:

- ingeboren poorters ofwel de kinderen van poorters;
- behuwde poorters ofwel mannen van buiten de stad die met de dochter van een poorter trouwde
- gekochte poorters ofwel personen van buiten de stad die het poorterschap moesten kopen.

Aanvullingen Amsterdamse pijpenmakers

-Thonis Erasmus (1), verkreeg het poorterschap op 1 maart 1641. Deze nog onbekende tabakspijpenmaker was afkomstig uit Delft. Hij is een van de weinige pijpenmakers die het poorterschap hebben gekocht. Een pijpenmaker met deze naam is in Delft niet bekend. In Amsterdam wordt in 1659 ook nog de 23-jarige tabakspijpenmaker Simon Erasmus genoemd. Simon kwam uit Gouda en woonde in de Hazenstraat (2) tussen de Lauriergracht en de Elandsgracht. Een familierelatie tussen Thonis en Simon kon niet worden aangetoond. Mogelijk is Simon Erasmus later naar Leeuwarden vertrokken. Daar trouwde hij in 1681 met Catherina Blesse. Het echtpaar woonde op het Vliet (3). Simon is vermoedelijk familie van de eveneens in Leeuwarden wonende Floris Erasmus die in 1683 met attestatie uit Gouda kwam en daar in 1670 was getrouwd met Annechje Thijsen. Floris en Annechje woonden op het Raam in Leeuwarden.

-Jan Henrixsz (4) werd op 28 november 1637 ingeschreven als poorter van Amsterdam. Deze pijpenmaker was tot op heden niet bekend. Er was in Amsterdam wel een Jan Heyndrixsz (1639) afkomstig uit 'Rijsingmoer'. De

nieuwe poorter Jan Henrixsz was afkomstig uit 'Leeuwaarden'. In de eerste helft van de zeventiende eeuw is in Leeuwarden geen pijpenmaker bekend met deze naam. Pas in 1678 komen we deze algemene naam weer tegen; pijpenmakers Jan Hendrix en Jan Hendriks trouwden beiden in dit jaar in Leeuwarden. In 1677-1678 woonde Jan Hendrix op het Vliet in Leeuwarden.

-Thomas Tousing (5), is eveneens een nog onbekende pijpenmaker. Hij kreeg op 14 augustus 1638 het poorterschap van Amsterdam. Tousing kwam uit 'Thurst'. Zeer waarschijnlijk wordt hier Thirsk in het Engelse graafschap North Yorkshire bedoeld. De naam Tousing is in Engeland onbekend als familienaam en is mogelijk een verbastering van Townson of Townsend (6). Mogelijk is er een relatie met Thomas Townsend die in 1631 in Amsterdam wordt genoemd (7). Naast Tousing waren er nog een aantal andere Amsterdamse pijpenmakers met een Engelse achtergrond afkomstig uit Yorkshire, waaronder Christopher Laze (Yorkshire), Thomas Harcastle, Christian Peters (Ripon), Hendrick Smit (1636, 23 jaar, 'Tircks' of Thirsk) en de bekende pijpenmaker Rogier Wilkin ('Therck' of Thirsk).

-Arnoldus Daniels [Wijngaard], 'pijpemaaker' afkomstig uit 'Emden' ofwel Emden in Nedersaksen, trouwde op 1 oktober 1734 met Metje Dirks [Bruijnebeek], dochter van de Amsterdamse schoenmaker Dirk Harmansz Bruijnebeek (8). Bijna een jaar later verkreeg Daniels het poorterschap (9). Arnoldus overleed in 1743. Hij werd op 6 oktober op het Karthuizer Kerkhof begraven (10). Zijn weduwe Metje Bruijnebeek hertrouwde in 1744 met Lambert Kroes (11). Toen in 1759 Leentje Daniels Wijngaard, dochter van Arnoldus Daniels, in leven pijpenmaker en poorter, met de Amsterdamse schoenmaker Willem Bosch trouwde (12), bleek er toch een familienaam te zijn gebruikt. Arnoldus Daniels Wijngaard is een van de laatste en weinige pijpenmakers die Amsterdam in de achttiende eeuw heeft gehad.

-Laurens Gerritse, van der Gouw, *toebackpijpemaker heeft* [op 17 januari 1663] *sijn poorter eedt gedaen als getrouwt hebbende Saertje Jans, wed. van Barent Dirckse in sijn leven varensman ende poorter deser stadt.*' (13) Zijn huwelijksintekening dateert van 1662. Deze 22-jarige pijpenmaker was afkomstig uit Gouda en woonde in 1662 in de Laurierstraat (14).

-Jan Gerritsz, van Amsterdam, *toebackpijpemaker heeft als getrouwt hebbende Jaepie Jacobs, dogter van Jacob Jacobsz, meede tabackpijpemaaker, poorter deser stadt*', 27 september 1650 (15). Eerder waren een Jan Gerritse uit de Passeerderstraat te Amsterdam bekend (1668), een Jan Gerritse uit de Hazenstraat (1680) en een Jan Gerrits op de Lindegracht (1676) die afkomstig was uit Rotterdam (16). Het is onduidelijk in hoeverre het hier om dezelfde personen gaat.

-Jacob Jacobsz (zie hierboven). Een Jacob Jacobss. is bekend uit 1652 en een Jacob Jacobsen uit 1688 (17). Ook hier is onbekend om wie het gaat.

-Hans Jansen, kaartenmaker uit Amsterdam, trouwde met Lijsbeet Hendricx dochter van Hendrick Willemse in zijn leven tabakspijpenmaker en poorter. Jansen verkreeg het poorterschap op 21 februari 1670 (18). Hendrick Willemse was tot op heden niet bekend.

-Elbert IJdensz *tabaxpijpmaker soon van IJde Egbertsz in zijn leven turfdrager en poorter alhier is burgm gebleeken ingebooren poorter te zijn'*, 30 januari 1657 (19). Mogelijk is dit dezelfde persoon als Egbert Idense uit Amsterdam die later in 1666 wordt genoemd bij zijn huwelijk met de weduwe van pijpenmaker Joris Thomasse (20).

Pijpenkoper

-Pieter Lungen, kruidenier uit Freijt, getrouwd met Jannetje van Tienoven, dochter van Pieter van Tienoven, pijpenmaker en poorter. Lungen verkreeg het poorterschap op 11 juli 1769 (21). Tussen het pijpenmakers afval uit het bedrijf van Philip Hogenboom in Alphen is indertijd een steelfragment gevonden met de naam P. V. THOVEN (22). Het lijkt hier om dezelfde persoon te gaan en alles wijst er op dat Van Tienhoven pijpenkoper was en geen pijpenmaker.(23). In de notariële akten in het Amsterdamse Stadsarchief heb ik geen documenten aangetroffen waaruit blijkt dat Van Tien(h)oven pijpenmaker is geweest.

Noten:

1. SAA, Archief 5033, poorterboeken, inv.nr.2, p.152, inschrijvingsdatum: 01-03-1641.
2. Duco, 1981, p. 307.
3. Carmiggelt, 1988, p. 20.
4. SAA, Archief 5033 poorterboeken, inv.nr.2, p.48, inschrijvingsdatum: 28-11-1637.
5. SAA, Archief 5033 poorterboeken, inv.nr.2, p.73, inschrijvingsdatum: 14-08-1638.
6. Vriendelijke mededeling David Higgins en Susie White, 29-01-2016.
7. Oostveen en Stam, 2011, p. 54.
8. SAA, DTB 576, Huwelijksintekeningen van de Kerk, p.268.
9. SAA, Archief 5033, poorterboeken, inv.nr. 21, p. 13, inschrijvingsdatum: 07-09-1735.
10. SAA, DTB 1177, p.227vo en p.228.
11. SAA, DTB 588, Huwelijksintekeningen van de Kerk, p.43, 30-10-1744.
12. SAA, Archief 5033, poorterboeken, inv.nr. 25, p.704, inschrijvingsdatum: 05-09-1758.
13. SAA, Archief 5033, poorterboeken, inv.nr. 4, p. 308, inschrijvingsdatum: 17-01-1663.
14. Duco, 1981, p. 308 en p. 310 put hier uit de huwelijksintekeningen. Het is niet duidelijk of het om dezelfde persoon gaat.
15. SAA, Archief 5033, poorterboeken, inv.nr. 1, p. 616, inschrijvingsdatum: 27-09-1650.
16. Duco, 1981, p308.
17. Duco, 1981, p310.
18. SAA, Archief 5033, poorterboeken, inv.nr. 6, p. 251, inschrijvingsdatum: 21-02-1670.
19. SAA, Archief 5033, poorterboeken, inv.nr. 4, p. 132, inschrijvingsdatum: 30-01-1657.
20. Duco 1981, p 309.
21. SAA, Archief 5033, poorterboeken, inv.nr. 28, p. 179, inschrijvingsdatum: 11-07-1769.
22. Meulen, 1986, p. 76.
23. In een later artikel zal dieper worden ingegaan op Pieter van Tien(h)oven e.a. pijpenkopers.

Literatuur:

Carmiggelt, A., 1988, *De geschiedenis van de Leeuwarder tabakspijpenmakers. Een historisch-archeologische studie.* Pijpelogische Kring Nederland, Leiden.

Duco, D.H., 1981, De kleipijp in de zeventiende eeuwse Nederlanden. *The archaeology of the clay tobacco pipe V. Europe 2.* BAR International Series 106(ii), Oxford.

Meulen, J. van der , 1986, *De "Gouwenaars" van Alphen aan den Rijn.* Alphen a/d Rijn.

Oostveen, J. van en R. Stam, 2011, *Productiecentra van Nederlandse kleipijpen. Een overzicht van de stand van zaken.* Pijpelogische Kring Nederland, Tiel/Leiden.

Facebook

De PKN is nu ook op Facebook te vinden. Zoals u wellicht gezien heeft is de website www.tabakspijp.nl vernieuwd, en

werken we hard aan het verhogen van de kwaliteit en het beschikbaar maken van zoveel mogelijk informatie m.b.t. ons interessegebied. Als verlengstuk hiervan zijn we nu ook actief op Facebook onder de naam 'Stichting PKN'. We denken hiermee geïnteresseerden en donateurs sneller van actuele zaken op de hoogte te kunnen houden en onze bekendheid nationaal en internationaal te verbreden. De eerste twee maanden hebben reeds leuke nieuw contacten en reacties laten zien. Like ons op Facebook en blijf nu nog beter op de hoogte van alle nieuws en informatie !

